

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.46>

REGULACJE PRAWNE SFERY WOLONTARIATU, DZIAŁALNOŚCI CHARYTATYWNEJ I POMOCY HUMANITARNA

Dmytro Tytor

laureat Nagrody Naukowej

Instytut Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0006-4190-3177

dmytrotytor@ukr.net

Adnotacja. W artykule naukowym podkreślono, że działalność charytatywna stała się integralną częścią współczesnego społeczeństwa, odgrywając ważną rolę w finansowaniu projektów społecznych i wypełnianiu luk w polityce publicznej. Zamiast tego rosnący wpływ organizacji charytatywnych na sferę społeczną wymaga od państwa udoskonalenia mechanizmów regulowania ich działalności, aby zapewnić przejrzystość i efektywność wykorzystania środków. Dlatego też istotne jest rozważenie regulacji prawnych w zakresie wolontariatu, działalności charytatywnej czy pomocy humanitarnej oraz zidentyfikowanie czynników sprzyjających jej kryminalizacji i popełnianiu oszukańczych działań. Artykuł poświęcony jest badaniu przepisów prawa i innych źródeł dotyczących regulacji stosunków prawnych w zakresie wolontariatu, działalności charytatywnej czy pomocy humanitarnej. Uwzględnia się indywidualne czynniki i okoliczności wpływające na pojawienie się przejawów przestępczych w zakresie wolontariatu, działalności charytatywnej lub pomocy humanitarnej. Dokonuje się analizy porównawczej norm regulujących stosunki w określonej sferze.

Słowa kluczowe: nadużycia finansowe, regulacje prawne, sfera działalności wolontariackiej i charytatywnej, sfera pomocy humanitarnej.

LEGAL REGULATION OF THE SPHERE OF VOLUNTEER, CHARITY AND HUMANITARIAN ASSISTANCE

Dmytro Tytor

External Postgraduate Student of the Research Award Institute of Public Law

(Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0006-4190-3177

dmytrotytor@ukr.net

Abstract. It was emphasized that charity has become an integral part of modern society, playing an important role in financing social projects and filling gaps in public policy. Instead, the growing influence of charitable organizations on the social sphere requires the state to improve mechanisms for regulating their activities to ensure transparency and efficiency of the use of funds. Therefore, it is relevant to consider the legal regulation of the sphere of volunteering and charitable activities or humanitarian aid and to identify the factors that contribute to its criminalization and the commission of fraudulent actions. The article is devoted to the study of the provisions of legislation and other sources regarding the regulation of legal relations in the field of volunteering and charitable activities or humanitarian aid. Individual factors and circumstances affecting the emergence of criminal manifestations in the field of volunteering and charitable activities or humanitarian assistance are considered. A comparative analysis of the norms regulating relations in the specified sphere is carried out.

Key words: fraud, legislative regulation, sphere of volunteering and charitable activities, sphere of humanitarian aid.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ Й БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Дмитро Титор

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0009-0006-4190-3177

dmytrotytor@ukr.net

Анотація. У науковій статті наголошено, що благодійність стала невід'ємною частиною сучасного суспільства, відіграючи важливу роль у фінансуванні соціальних проектів та заповненні прогалин у державній політиці. Натомість, зростання впливу благодійних організацій на соціальну сферу вимагає від держави вдосконалення механізмів регулювання їхньої діяльності для забезпечення прозорості та ефективності використання коштів. Тому, актуальним є розгляд правового регулювання сфери волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги та виокремлення факторів, що сприяють її криміналізації та вчиненню шахрайських дій. Стаття присвячена дослідженню положень законодавства та інших джерел щодо регулювання правовідносин у сфері

волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги. Розглядаються окремі фактори та обставини, що впливають на виникнення злочинних проявів у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги. Проводиться порівняльний аналіз норм, які регулюють відносини у вказаній сфері.

Ключові слова: шахрайство, законодавче регулювання, сфера волонтерської та благодійної діяльності, сфера гуманітарної допомоги.

Постановка проблеми. Благодійність стала невід'ємною частиною сучасного суспільства, відіграючи важливу роль у фінансуванні соціальних проєктів та заповненні прогалів у державній політиці. Натомість, зростання впливу благодійних організацій на соціальну сферу вимагає від держави вдосконалення механізмів регулювання їхньої діяльності для забезпечення прозорості та ефективності використання коштів. Тому, актуальним є розгляд правового регулювання сфери волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги та виокремлення факторів, що сприяють її криміналізації та вчиненню шахрайських дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що комплексні проблеми кримінально-правового, кримінологічного, процесуального, криміналістичного характеру, що виникають під час розслідування шахрайства, були предметом дослідження у наукових роботах: А.В. Вавриша, С.В. Головкина, І.А. Гукової, Є.В. Дехтярьова, О.В. Дикого, В. Б. Коби, С.М. Князева, А.Е. Жиліна, Г.В. Захарової, Т.О. Калюги, Н.Ю. Кириленко, С.С. Кузьменка, А.В. Микитчика, О.Л. Мусієнка, Т.В. Охрімчук, Т.А. Пазинич, Н.В. Павлової, Д.А. Птушкіна, Г.М. Чернишова та ін. Зазначені вчені зробили істотний внесок у методику розслідування шахрайства різних видів. Натомість, аспекти щодо проблематики правового регулювання сфери волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги та фактори, що сприяють її криміналізації потребують додаткового висвітлення у зв'язку із постійними змінами у правовому полі.

Метою статті є з'ясування правової регламентації правовідносин у сфері волонтерської, благодійної діяльності та гуманітарної допомоги та фактори, що сприяють її криміналізації.

Основний зміст. Благодійність має особливе значення, оскільки це не просто задоволення потреб, а інструмент для зменшення розриву між різними соціальними групами. Натомість, комплексний підхід до досліджуваної проблематики надає підстави зробити висновок про розбіжність поглядів науковців з приводу визначення благодійництва. Є певні колізії й у законодавстві, що регулює відносини у сфері благодійницької діяльності в Україні. В той час, як недосконалість законодавства про благодійництво в Україні не лише ускладнює створення благодійних організацій, але й створює перешкоди для їх ефективної діяльності, підриваючи довіру до цього сектору.

Так, у ст. 3 Закону «Про Товариство Червоного Хреста України» благодійна діяльність ототожнюється із благодійництвом і визначається як діяльність, пов'язана з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує, ґрунтуючись на загальнолюдських принципах гуманності й взаємодопомоги, що здійснюється виключно безоплатно, тобто без мети одержання прибутку чи іншої винагороди. Цим же законом Товариство Червоного Хреста визнається добровільною громадською гуманітарною організацією, яка в процесі своєї діяльності може створювати добродійні благодійні фонди та за рахунок останніх надавати безкоштовну санітарну й медико-соціальну допомогу самотнім непрацездатним громадянам похилого віку, дітям-сиротам, інвалідам, бездомним, немічним та іншим соціально не захищеним верствам населення, яким необхідні турбота й підтримка (ст. 9) (Гузенко, 1999). Разом з тим, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійна діяльність визначається як добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, 2012).

У контексті даної проблематики слід зауважити, що благодійна діяльність в Україні має різноманітні форми: від індивідуальних пожертвувань фізичних осіб до масштабних проєктів, що реалізуються благодійними фондами.

Фізична особа може самостійно здійснювати один чи декілька видів благодійної діяльності з переліку, що міститься у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Набувачем благодійної допомоги при цьому може виступати фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада. Найбільш популярним видом благодійної діяльності, який може здійснювати благодійник-фізична особа, є публічний збір благодійних пожертв. Фізична особа може це робити: 1) від імені благодійної організації, діючи на підставі нотаріально посвідченої довіреності керівника благодійної організації; на користь благодійної організації від власного імені, діючи на підставі договору про благодійну діяльність з такою благодійною організацією; від імені або на користь бенефіціарів (тобто безпосередніх набувачів благодійної допомоги), діючи на підставі договору про благодійну діяльність з таким бенефіціаром або одним із його законних представників (Благодійна діяльність: способи здійснення, 2021). Проте, безоплатна передача у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав є також доволі популярним видом благодійної діяльності з боку фізичних осіб.

Суб'єктами благодійної діяльності є також благодійні організації, які утворені та діють відповідно до цього Закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, 2012). Благодійна організація може бути створена як благодійне товариство, благодійна установа чи благодійний фонд.

Проаналізувавши ЦК України, можна визначити, що благодійні організації можуть створюватися як у формі непідприємницького товариства (членська благодійна організація), так і у формі непідприємницької

установи (благодійний фонд і благодійна установа). Оскільки форма невідприємницького товариства відповідно до ЦК припускає особисту участь у його діяльності всіх учасників, то членська благодійна організація, що також будується на принципі участі членів у її діяльності, поглинається поняттям «невідприємницьке товариство», що є родовим. Єдина відмінність благодійного фонду від членської благодійної організації полягає в складі його засновників. Благодійний фонд може засновуватися як фізичними, так і юридичними особами. За правовими ознаками благодійний фонд є різновидом невідприємницьких товариств, передбачених ЦК України. Благодійну мету в своїй діяльності мають і інші невідприємницькі організації, які умовно можна поділити за відповідними напрямками діяльності: освітньо-виховні заклади; об'єднання громадських організацій споживачів, створених у відповідності до Закону України «Про захист прав споживачів»; молодіжні громадські організації, діяльність яких регулюється Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (Яновицька, Яговка, 2008).

Разом із тим, виходячи з наукових визначень та законодавчого тлумачення благодійної діяльності, можна побачити, що поряд із поняттям благодійності (благодійної діяльності) використовуються інші терміни: меценатство, волонтерство, спонсорство, гуманітарна допомога тощо, які називають по-різному: формами, видами, засобами здійснення благодійності (Гудзь, 2019: 62).

Дискусійним досі залишається й питання співвідношення понять «благодійність», «спонсорство» і «меценатство». У науковому середовищі немає єдиної чи загальноприйнятої думки щодо цього науково-соціального питання. Сучасне визначення благодійності базується переважно на емпіричних матеріалах благодійних організацій, індивідуальній діяльності та висновках наукових досліджень у сфері суспільних наук, більшість із яких порушують проблеми благодійності в рамках своїх провідних питань (ДНК нації: Як українці приходять до культури благодійності, 2017).

Натомість, ряд дослідників, розмежовуючи визначення «меценатство», «спонсорство» та «благодійництво», аналізуючи світовий досвід, відмічають, що спонсорство розцінюється саме як маркетинговий інструмент, результатом застосування якого є прихильне ставлення суспільства і державної влади до компанії. На заході вважається, що спонсорством благодійних заходів компанії займаються тому що: участь в благодійних акціях та заходах покращує імідж компанії, показує, що це легально визнана компанія, твердо стоїть на ногах; спонсорство є демонстрацією надійності, фінансового благополуччя і стабільності компанії; участь в благодійних акціях знижує агресію і підвищує лояльність до компанії – як з боку споживачів, так і з боку влади міста/області/країни; ще один вторинний, але важливий фактор – компанія з іміджем соціально-відповідальної стане популярною не тільки серед широких мас споживачів, але й серед власних співробітників; і, зрештою, всім зрозуміло, що благодійність – це реклама. А її, як відомо, ніколи не буває багато. У цілому, відмітна особливість меценатства полягає у тому, що воно забезпечує безкорисливу допомогу і заступництво, направлені на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних і цінностей суспільного значення шляхом забезпечення талановитим особам або колективам можливостей освіти або самовираження. Наприклад, розглядаючи питання щодо співвідношення понять «благодійність та меценатство», М.В. Демешко зазначає, що загально визнаним є розуміння меценатства як форми благодійності, але благодійність та меценатство відрізняються своїми мотивами. Якщо благодійність пов'язана з милосердям, то меценатство – з протекціонізмом. Саме поняття благодійність ширше, ніж поняття меценатство. При цьому поняття благодійність стосується усіх сфер людського буття, а меценатство є важливим джерелом підтримки розвитку культури. Доведено, що меценатство є важливим фактором збереження і розвитку національного культурного надбання, а тому його цілями можна назвати: формування умов для збереження і розвитку національного культурного надбання, підтримання його престижу на світовому рівні; реалізація пріоритетних програм (проектів) збереження й розвитку національного культурного надбання; підтримка професійної діяльності в галузі культури, мистецтва, науки, освіти, спорту, а також окремих діячів культури (Демешко, 2019: 6).

Згідно із законодавчої регламентації, гуманітарна допомога також є різновидом (формою) благодійництва. Це закріплено у абз. 3 ст. 1 Закону № 1192 та цілком кореспондується з приписами ч. 4 ст. 5 Закону № 5073, згідно з якими закони України можуть визначати додаткові види благодійної діяльності та особливості регулювання певних видів благодійної діяльності. На практиці це означає, що гуманітарна діяльність у першу чергу регламентується своїм спеціальним законом (Законом № 1192), а у випадках, де відсутні особливості регулювання – за загальними правилами, передбаченими для благодійництва. Наприклад, Постановою № 202 було передбачено, що в умовах воєнного стану не поширюються встановлені законодавством вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних та фізичних осіб – резидентів і нерезидентів. Цей припис має загальне значення і для гуманітарної допомоги, як особливого виду благодійництва. Аналогічні за змістом підходи можна знайти і у податковому законодавстві. Так, наприклад, п.п. 170.7.1. п. 170.7 ст. 170 ПКУ передбачено, що не оподатковується та не включається до загального місячного або річного оподаткованого доходу платника податку благодійна, у тому числі гуманітарна допомога (далі – благодійна допомога), яка надходить на його користь у вигляді коштів або майна (безоплатно виконаної роботи, наданої послуги) та відповідає вимогам, визначеним цим пунктом. І взагалі, правила оподаткування гуманітарної допомоги, як різновиду благодійництва, є фактично ідентичними, крім поодиноких виключень, що прямо передбачені безпосередньо Кодексом, і у першу чергу пов'язані із особливостями перетину митного кордону України гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. Так, наприклад, згідно з одним з абзаців пп. 14.1.212 п. 14.1 ст. 14 ПКУ операції з фізичної передачі (відпуску, відвантаження) пального на митній

території України як гуманітарної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, на період дії правового режиму воєнного стану, надзвичайного стану не вважаються реалізацією пального. Цей припис ПКУ, серед іншого, означає, що територіальні громади у особі ОМС (ВАНП) можуть отримувати у якості гуманітарної допомоги і паливно-мастильні матеріали (Козіна, 2021).

У Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI волонтерство також розуміється формою благодійної діяльності – є добровільною, соціально спрямованою, неприбутковою діяльністю, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Отже, можна побачити, що благодійність має різні форми, з яких найпоширенішими є волонтерство і гуманітарна допомога.

Натомість, В.І. Гришко та З.В. Красько наголошують на вагомих відмінностях цих двох благодійних форм. Перш за все волонтерство діє на основі представництва. Особи, які мають бажання стати волонтером, долучаються до їх списків шляхом укладення відповідного договору із неприбутковими організаціями та установами, від імені яких вони виконуватимуть ту чи іншу роботу тією чи іншою організацією. Гуманітарна допомога відрізняється тим, що донорами (тобто тими, хто надає гуманітарну допомогу), є юридичні особи, а отримувачами – юридичні особи, зареєстровані в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. Отримувачами можуть бути благодійні, релігійні та громадські організації, їх підприємства, а також реабілітаційні установи. Саме через отримувачів гуманітарна допомога передається набувачам – фізичним та юридичним особам, які її безпосередньо потребують (Гришко, Красько, 2022: 326).

У контексті даної проблематики слід звернути увагу на думку Р.А. Сербина, який, досліджуючи публічно-правове адміністрування благодійництва в Україні у своїй дисертації розкриває зміст вказаних форм благодійної діяльності. Волонтерською діяльністю він вважає процес взаємодії спеціального суб'єкта (волонтерської організації чи волонтера) з об'єктом (особою, яка потребує допомоги), що здійснюється на добровільних засадах з метою поліпшення стану останнього; а гуманітарну діяльність відносить до процесу взаємодії суб'єкта й об'єкта, спрямованого на сприяння виживанню людини та її спільнот з метою забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини, у сфері протидії стихійному лиху, техногенній катастрофі або збройному конфлікту й іншим надзвичайним подіям як в Україні, так і на міжнародному рівні. Натомість, вчений акцентує, що не слід плутати ці дві форми благодійництва з іншими подібними процесами. Зокрема, ним виділяється ще й донорська діяльність – процес взаємодії певних суб'єктів (донорів, реципієнтів, лікарів), що здійснюється в інтересах людини, з метою популяризації ідей благодійного донорства та здорового способу життя, лікування й трансплантації; меценатська діяльність – процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам для збереження, створення й розповсюдження духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних засад особистості; філантропічна діяльність – процес взаємодії людини та суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем для заступництва нужденних шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства; альтруїзм – заснована на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, що ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів; миротворча діяльність – процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом проведення операцій із превенції конфліктів, установлення, підтримання миру, а також ужиття заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни в постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту (Сербин, 2016: 15).

Разом з тим, можна констатувати, що нечітке розмежування термінів «благодійна допомога», «волонтерська діяльність» та «гуманітарна допомога» у законодавстві створює значні труднощі для роботи інститутів громадянського суспільства, волонтерів та благодійників/донорів.

До того ж, активний розвиток волонтерського руху в Україні викриває недосконалість чинного законодавства, яке потребує спрощення процедур реєстрації та діяльності волонтерських організацій. Законодавство повинно не обмежувати, а стимулювати ініціативу волонтерів.

Отже, поява ряду нормативно-правових актів, а саме ЦК та ПК України, Законів України «Про гуманітарну допомогу», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про волонтерську діяльність» на жаль докорінно не вплинули на ситуацію, а лише визначили ряд законодавчих прогалів, які потребували та потребують термінового вирішення. Аналізуючи нормативно-правові акти Ю.В. Кривенко також наголошує на ототожненні понять, термінологічні невідповідності, неоднозначні тлумачення та практичну неузгодженість (Кривенко, 2016: 595).

Висновки. З одного боку, визначення не є самостійною нормою права. З іншого – визначення відіграє важливу роль у правотворчій та правозастосовчій діяльності. Воно допомагає чітко й однозначно розуміти зміст закону, запобігаючи його неоднозначному тлумаченню та можливим суперечностям. Тому, на нормативному рівні слід усунути неузгодженості задля запобігання зловживань.

Отже, система розподілу благодійної допомоги в Україні має бути більш прозорою та підзвітною, щоб уникнути корупції та забезпечити справедливе розподілення ресурсів. До того ж, еволюція злочинності у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги в Україні свідчить про необхідність негайних дій для захисту міжнародного іміджу держави, а також втручання правоохоронних органів задля виявлення протиправних дій у цій сфері.

Література:

1. Благодійна діяльність: способи здійснення. 2021. URL: <https://law-in-war.org/>
2. Гришко В.І., Красько З.В. Делікти, здійснені в межах волонтерської діяльності та гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 324-329. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270732/266181>
3. Гудзь А.О. Класифікація форм і видів благодійної діяльності в Україні. *Проблеми трудового права та права соціального забезпечення*. 2019. № 1. С. 61-64.
4. Гузенко Ю. Діяльність «Товариства взаємної допомоги прикажчиків-християн міста Миколаєва» у 1894-1914 рр. Миколаїв: МФ НаУКМА, 1999. 181 с.
5. Демешко М.В. Адміністративно-правове регулювання меценатства і спонсорства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 247 с.
6. ДНК нації: Як українці приходять до культури благодійності. 2017. URL: <http://womo.ua/dnknatsiyi-yak-ukrayintsy-pryhodyat-do-kulturyblagodiynosti>
7. Козіна В. Окремі правові аспекти отримання благодійної (гуманітарної) допомоги в період дії воєнного стану. 2021. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/pytannya-vidpovidi_po_blagodiyniy_pravovi_aspekty.pdf
8. Кривенко Ю.В. Волонтерська та діяльність благодійна: спільне та відмінне. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 12.1 (40). С. 594-597.
9. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
10. Сербин Р.А. Публічно-правове адміністрування благодійництва в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наук ступ канд. юрид. наук / 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 40 с.
11. Яновицька Г.Б., Яговка М.І. Організаційно-правові форми благодійної діяльності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2008. Вип. 6 (74). С. 288-296.

References:

1. Blahodiina diialnist: sposoby zdiisnennia [Charitable activities: methods of implementation]. 2021. URL: <https://law-in-war.org/> [in Ukrainian].
2. Hryshko, V.I., Krasko, Z.V. (2022). Delikty, zdiisneni v mezhakh volonterskoi diialnosti ta humanitarnoi dopomohy v umovakh voiennoho stanu [Torts committed within the scope of volunteer activities and humanitarian aid under martial law]. *Elektronne naukovye vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo»*. issue 5, pp. 324-329. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270732/266181> [in Ukrainian].
3. Hudz, A.O. (2019). Klyasyfikatsiia form i vydiv blahodiinoi diialnosti v ukraini [Classification of forms and types of charitable activity in Ukraine]. *Problemy trudovoho prava ta prava sotsialnoho zabezpechennia*. issue 1, pp. 61-64. [in Ukrainian].
4. Huzenko, Yu. (1999). Diialnist «Tovarystva vzaiemnoi dopomohy prykazhchikov-khrystyian mista Mykolaieva» u 1894-1914 pp [Activities of the "Mutual Aid Society of Christian Preachers of the City of Mykolaiv" in 1894-1914 pp]. Миколаїв: МФ НаУКМА. 181 p. [in Ukrainian].
5. Demeshko, M.V. (2019). Administratyvno-pravove rehuliuвання metsenatstva i sponsorstva v Ukraini [Administrative and legal regulation of patronage and sponsorship in Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 247 p. [in Ukrainian].
6. DNK natsii: Yak ukraintsi prykhodiat do kultury blahodiynosti [DNA of the nation: How Ukrainians come to the culture of charity]. 2017. URL: <http://womo.ua/dnknatsiyi-yak-ukrayintsy-pryhodyat-do-kulturyblagodiynosti> [in Ukrainian].
7. Kozina, V. (2021). Okremi pravovi aspekty otrymannia blahodiinoi (humanitarnoi) dopomohy v period dii voiennoho stanu [Separate legal aspects of receiving charitable (humanitarian) aid during the period of martial law]. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/pytannya-vidpovidi_po_blagodiyniy_pravovi_aspekty.pdf [in Ukrainian].
8. Kryvenko, Yu.V. (2016). Volonterska ta diialnist blahodiina: spilne ta vidminne [Volunteering and charitable activities: common and different]. *Naukovyi zhurnal «Molodyi vchenyi»*. issue 12.1 (40), pp. 594-597. [in Ukrainian].
9. Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy [On charitable activities and charitable organizations: Law of Ukraine] vid 5 lypnia 2012 roku № 5073-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> [in Ukrainian].
10. Serbyn, R.A. (2016). Publichno-pravove administruvannya blahodiinytstva v Ukraini [Public-legal administration of philanthropy in Ukraine]: avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk stup kand. yuryd. nauk / 12.00.07. Kharkivskiyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kharkiv, 40 p. [in Ukrainian].
11. Yanovytska, H.B., Yahovka, M.I. (2008). Orhanizatsiino-pravovi formy blahodiinoi diialnosti [Organizational and legal forms of charitable activity]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. issue 6 (74), pp. 288-296. [in Ukrainian].